

Universitätsbibliothek Wuppertal

Avctores Latinae Lingvae In Vnvm redacti corpvs

Godefroy, Denis

[Genevae], 1585

Liber quintus

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-85](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-85)

Lucrum, ab luendo, si amplius, quàm exoluerit quãti esset ceptum. *Detrimentum*, à detritu, quòd ea quæ trita, minoris pretij. Ab eadem *Intertrimentum*, ab eo quòd duo, quæ inter se trita & de minuta, à quo etiam *Intrigo* dicta, & *Inertrigo*. *Multa*, à pecunia, quæ à magistratu dicta, vt exigi possit ob peccatum. quòd singulæ dicuntur appellatæ esse multa, quòd olim vnum dicebãt multa. Itaque cum in dolium aut culeum vnũ addunt rufici, prima vna addita, dicunt etiam nunc *Multa*. *Pœna*, à puniendo: vel à penitendo, quòd post peccatum sequitur. *Pretium*, quòd aestimationis, emptionisve causa constituitur, dictum à periteis, quòd hi solùm possunt facere rectè id. Si quid datum pro opera aut opere, *Mercēs*, à merendo. Quòd manu factum erat, & datum pro eo, *Manupretium*, à manibus & pretio. *Corollarium*, si additum præter quàm quòd debitum eius. vocabulũ fictũ à corolleis: quòd hæc, cum placuerant actores, in scena dari solitæ. *Preda* est ab hostibus capta, quòd manu parata, vt parida præda. *Præmium* à præda, quòd ob rectè quid factũ concessum. Si datur quòd reddatur, *Mutuum*; quòd Siculi *μῦτον*. Ita scribit Sophron, *μῦτον ἀνὰ τὴν ἡμετέραν*. Et *Mutuum*, quòd mutuo animo qui sunt, dant officij causa. Alterum mutuum, quòd muniendi causa imperatum; à quo etiam *Municipes*, qui vnà munus fungi debent, dicti. Ea pecunia quæ in iudicium venit in liti-
bibus, *Sacramentum* à sacro. Qui petebat, & qui in
ficiabatur de aliis rebus, vterque quingentos æ-
ris ad pontem deponebant: de aliis rebus item
certo alio legitimo numero assum. Qui iudicio
vicerat, suum sacramentum à sacro auferebat,
victi ad ærarium redibat. *Tributum* dictum à
tribubus, quòd ea pecunia quæ à populo im-
perata erat, tributum à singuleis pro portione

census exigebatur. Ab hoc ea quæ assignata erat, *Adtributum* dictum. Ab eo quoque quibus adtributa erat pecunia, vt militi reddant, *Tribuni ærarij* dicti. Id quòd adtributum erat, *æs militare*: hoc est quòd ait Plaurus, Cedit miles, æs petit. Et hinc dicuntur *militēs ærarij*, ab ære, quòd stipendia facerent. Hoc ipsum *Stipendium* ab stipe dictum, quòd æs quoque Stipem dicebant. Nam quòd asses libræ pondo erant; qui acceperant maiorem numerum, nõ in arca ponebant, sed in aliqua cella stipabant, id est, cõponebant, quo minus loci occuparet: à stipando *Stipem* dicere cœperunt. *Stipare* ab *εἰλέω* fortasse, Græco vocabulo. Id apparet, quòd vt alias, tum institutum etiam nunc, diis cum thesauris asses dant, stipem dicunt: & qui pecuniam alligat, *Stipulari* & *Restipulari*. *Militēs stipendiarj* ideo quòd eam stipem pendebãt. Ab eo Ennius scribit, Pœni stipendia pendunt. Ab eodem ære impendendo, *Dispensator*, & in tabuleis scribinus *Expensum*, & inde *prima Pensio*, & sic aut secunda, aut quæ alia. Et *Dispensium*, ideo quòd in dispendendo solet minus fieri: *Compendium*, quòd cum compenditur, vna sit. A quo vsura, quòd in sortem accedebat, *Impendium* appellatum: quæ cum accederet ad sortem, ex vsu *Vsura* dicta, vt *Sors* quòd suum sit sorte. Per *trutinã* solui solitum, vestigium etiam nunc manet in æde Saturni, quòd ea etiam nunc propter pensuram, *Trutinã* habet positam. Ab ære *Ærarium* appellatum.

37 ¶ Ad vocabula, quæ pertinere sumus rati, ea quæ & loca, & ea quæ in locis sunt, satis arbitror dicta: quòd neque parum multa sunt aperta: neque, si amplius velimus, volumen patietur. Quare in proximo (vt in primo libro dixi) quòd sequitur de temporibus dicam.

EPITOME LIBRI QVINTI.

In quo de vocabulis temporis, & quæ in tempore: eorumque origine ex auctoribus qui soluta oratione scripserunt. ¶ Prefatio 1.

¶ De vocabulis temporum in genere 2. De vocabulis temporum in specie, dierum qui instituti deorum causa: ¶ Quorum alij statim alij annales. 3. Dierum qui instituti hominum causa: ubi inter cetera demensibus 4.

¶ De vocabulis eorum quæ in tempore, eorum obscuritate, ac multitudine 5. Eorum autem alia pertinent ad ea quæ debemus cogitare 6. Dicere 7. Facere: ubi inter cetera agitur de his quæ ad visum, auditum, olfactum, gustum, tactum 8.

¶ De iudicio ex censorijs tabuleis 9.

¶ De quibusdam vocabulis quæ Latini à Græcis mutuati 10. ¶ Conclusio 11.

M. TERENTII VARRONIS DE LINGVA LATINA LIBER QVINTVS AD M. TVLLIVM CICERONEM.

RIGINES verborũ, quæ sunt locorum, & quæ in his, in priore libro scripsi: in hoc dicam de vocabulis temporum, & earum rerum quæ in agendo fiunt aut dicuntur cũ tempore aliquo: vt sedetur, ambulatur, loquitur. Atque si qua erunt ex di-

uerso genere adiuncta, porius cognatio, si verborum quam auditori calumnianti geremur. Huius rei auctor satis mihi Chrysippus, & Antipater; & illi in quibus etsi non tantum acuminis, at plus litterarum; in quo est Aristophanes, & Apollodorus, qui omnes verba ex verbeis ita declinati scribunt, vt verba litteras alia adsumant, alia amittant, alia commutent:

vt fit in *turdo*, in *turdario*, in *turdalico*. Sic declinātes Græci nostra nomina, dicunt Lucianū, *Αουκιανός*, & Quintium, *Κουίντιος*. *Αέσαρχος* illi, nos Aristarchum, & *Δίωνα*, Dionem. sic inquam consuetudo nostra multa declinauit, vt à vetere *vestitū*, ab solo *solū*, ab libero *liberū*, ab lassibus *Lares*. quæ obruta vetustate, vt potero eruere conabor.

2 **D**ICEMVS primò de temporibus, & quæ per ea fiunt. Sed ita vt ante de natura eorum, ea enim dux fuit ad vocabula imponenda homini, ¶ Tempus esse dicunt interuallum mundi, & motus. Id diuisum in parteis aliquot maximè ab solis & lunæ cursu. Itaque ab eorum tenore temperato *Tempus* dictum: vnde *Tempestiua*; & à motu eorum, qui toto cælo cōiunctus mundus deo, motus casu venit. à quo tempus id ab hoc deo *dies* appellatur. *Meridies* ab eo quod medius dies. D antiqui non R in hoc loco dicebant, vt Præneste incisum in solario vidi, quod Cornelius in basilica Emilia & Fulvia innumbrauit. Diei principium *Mane*, quod tum manat dies ab Oriente. Nisi potius quod bonum antiqui dicebant *Manum*. ad cuiusmodi religionē Græci quoque, cum lumen adfertur, solent dicere, *ῥῶς ἀγὰδόν*. *Suprema*, summum diei, id à superirimo. hoc tempus duodecim tabulæ dicunt *Occasum esse solis*: sed postea Lex Prætoria id quoque *tempus* iubet esse *supremum*, quo prætor in comitio supremam pronuntiauit populo. Secundum hoc dicitur *crepusculum*, à creperro. id vocabulum sumpserunt à Sabineis: vnde veniunt *crepusci* nominati Amiterno, quod eo tempore erant nati, vt *Lucij* prima luce in creatione. *crepusculum* significat dubium; ab eo res dubiæ dictæ *creperæ*, quod crepusculum, dies etiamnum sit, an iam nox, multis dubiū. *Nox* (vt *Carulus* ait) quod omnia, nisi interueniat sol, pruina obriguerint. quod nocet, nox, nisi quod Græcè *νύξ*, nox. Cum stella prima exorta, Græci vocant *ἑσπέρην*, nostri *Vesperuginē*. vt *Plautus*, Neque vesperugo, neque vergiliæ occidunt. Exorta stella tempus dictum à Græcis *ἑσπέρην*, Latine *Vesper*: vt ante solem ortum, quod eadē stella vocabatur *Iubar*, quod iubata. *Pacuvius* dicit, Pastor exorto iubare, noctis decurso itine re. *Eanius*, Aiax lumen iubarve in cælo cerno? Inter vesperuginem & iubar dicta nox. *Intempesta nox*, vt in *Bruto Cassius*, quod dicebat *Lucretia*, Nocte intempesta nostram deuenit domum. *Intempesta* *Ælius* dicebat, cum tempus agendi est nullum: quod alij *concupitium* appellarunt, quod ferè omnes tunc cubarent: alij, ab eo quod fileretur, *Silentium* noctis. Quod idē *Plautus* tempus *Conticinium*. scribit enim, Videbimus, factum volo: i, redito cōticio. ¶ Alter motus solis est, alter cæli, quod mouetur à bruma ad solstitium. Dicta *Bruma*, quod breuissimus dies est: *Solstitium*, quod sol eo die sistere videatur; aut quod sol ad nos versum, proximum est solstitium. Cum venit in medium spatium inter

brumam & solstitium, quod dies æquus sit ac nox, *Æquinoctium* dictum. Tempus à bruma ad brumam dum sol redit, vocatur *Annus*; quod vt paruuli circuli annuli, sic magni dicebantur circites anni: vnde *Annus*. huius temporis pars *Hemps*, quod tum multi himbres. hinc *Hibernacula*, *Hibernum*: vel quod tum anima, quæ flatur, omniū apparet, ab hiatu *hiemps*. ¶ Tempus secundum, *Vers*, quod tum virere incipiunt virgulta, ac vertere se tempus anni. nisi quod *Ionnes* dicunt *βῆρ*. ¶ Tertium, ab æstu, *Æstus*. hinc *Æstiuū*. Nisi forte à Græco *ἄστροδα*. ¶ Quartum, *Autumnus*.

* Multa desunt. *

ab sole: sic *mensis* à lunæ motu dictus, dum ab sole profecta, rursus redit ad eum luna, quod Græcè olim dicta *μην*: vnde illorum *μηνες*. ab eo nostri. A mensibus *Intermestris* dictus; quod putabant inter prioris mensis senescentis extremos dies, & nouam lunam, esse diem, quem diligentius Attici *ἑλω γῆρας* appellarunt; ab eo quod ea die potest videri extrema & prima luna. *Lustrum* nominatum tempus quinquennale, à luendo, hoc est soluendo: quod quinto quoque anno vectigalia & vltro tributa per censores persoluebantur. *Seculum*, spatium annorum centum vocarunt: dictum à sene, quod longissimum spatium senescendorum hominum id putarunt. *Æuūm* ab ætate omnium annorum: hinc *Æniternū*, quod factum est *Æternum*. Id ait *Chrysippus* esse *ἀγήρα*. Ab eo *Plautus*, Non omnis ætas ad perdiscendum est fatis. hinc poetæ, *Æterna templa cæli*.

3 ¶ A cæli naturali discrimine civilia vocabula dies accesserunt. Dicam prius, qui deorum causa, tum qui hominū, sint instituti. *Dies Agonales*, per quos rex in regia arietem immolat, dicti ab agoneseo quod interrogatur à principe ciuitatis, & princeps gregis immolatur. *Carmentalia* nominantur quod sacratum & ferie *Carmentis*. *Lupercalia* dicta quod in *Lupercali* *luperci* sacra faciunt. Rex cum ferias menstruas Nonis Februariis edicit, hunc diem *Februatiū* appellat. *Februum* Sabini purgamentum, & id in sacris nostris verbum. Nam & *Lupercalia* *Februatio*, vt in antiquitatum libris demonstrati. *Quirinalia* à *Quirino*, quod ei deo ferie, & eorum hominum qui fornacalibus succis nō fuerunt feriat. *Feralia* ab infercis, & ferendo. quod ferunt tum epulas ad sepulchrum, quibus ius ibi parentare. *Terminalia*, quod is dies anni extremus constitutus. Duodecimus enim mensis fuit *Februarius*, & cum intercalatur, inferiores quinque dies duodecimo demuntur mense. *Equiria*, ab equorum cursu. Eo enim die currunt equi in campo Martio. *Liberalia* dicta quod per totum oppidū eo die sedent sacerdotes liberi, hedera coronatæ anus cū libeis & foculo pro emptore sacrifican-

sacrificantes. In libris Saliorum, quorum cognomen Agonensium, forsitan hic dies ideo appellatur potius Agonia. *Quinquatrus*: hic dies vnus à nominis errore obseruatur proinde vt sint quinque, dictus vt ab Tusculaneis: post diem sextum Eidus similiter vocatur *Sexatrus*; & post diem septimum, *Septimatrus*: sic hic quòd erat post diem quintū Eidus, *Quinquatrus*. *Tubilustriū* appellatur, quòd eo die in atrio sutorio sacrorum tubæ lustratur. *Megalēsia* dicta à Græcis, quod ex libris Sibyllineis accessit ab Attalo rege Pergami prope murum Megaleion, vbi tēplum eius deæ, vnde aduecta Romā. *Fordicidia* à fordeis bubus. *bos Forda*, quæ fert in ventre; quòd ea die publicè immolantur boues prægnantes in curiis complureis. A fordeis cædendis *Fordicidia* dicta. *Palilia* dicta à Pale, quòd & ferriæ ei deæ fiunt, vt *Cerealia* à Cerere, *Vinalia* à vino. Hic dies Iouis, non Veneris. Huius rei cura nō leuis in Latio. nā aliquot locis vindemiæ primū à sacerdotibus publicè fiebāt, vt Romæ etiā nunc. nā flamē Dialis auspiciatur vindemiā: & vt iussit vnū legere, agna Ioui facit: inter cuius extra cæsa & porrecta flamē *profsus vinū* legit. In Tusculaneis sacreis est, Vinum nouum ne vehatur in urbem ante quàm vinalia kalentur. *Robigalia* dicta à Robigo, secundū segeteshuic deo sacrificatur, ne rubigo occupet legetes. *Dies Vestalia*, vt virgines Vestales Vestæ sacrificent. *Quinquatrus Minuscula* dictæ Iuniae Eidus ab similitudine Maiorū, quòd tibicines tū feriatu perurbē vagantur, & cōueniunt ad ædē Mineræ. *Dies Fortis Fortune* appellatur ab Seruio Tullio rege, quòd is fanum Fortis Fortune secundum Tiberim extra urbem Romam dedicauit Iunio mēse. *Dies populi Fugia* videtur nominatus, quòd eo die repente tumultu fugerit populus. non multo enim post hic dies quàm decessus Gallorum ex vrbe; & qui tum sub vrbe populi, vt Ficuleates ac Fidenates, & finitimi alij, contra nos coniurarunt. Aliquot huius diei vestigia fugæ in sacreis apparent, de quibus rebus antiquitatum libri plura referunt. *None Caprotinæ*, quòd eo die in Latio Iunoni Caprotinæ mulieres sacrificant, & sub caprifico faciunt, & è caprifico adhibent virgam. Ob hoc toga prætexta data eis:

Apollinaribus ludeis docui populum.

Neptunalia à Nepruno. eius enim dei ferriæ. *Furinalia* à Furina, quòd ei deæ ferriæ publicæ dies is, cuius deæ honos apud antiquos. Nam ei sacra instituta annua, & flamen attributus: nunc vix nomen norum pauce. *Portunmalia* dicta à Portumno, cui eo die ædes in portu Tiberino facta, & ferriæ instituta. *Vinalia Rustica* dicuntur ante diem duodecimum kalen-

das Septembris; quòd tum Veneri de dicata ædis, & orti eius tutelæ assignantur, ac tum sunt feriatu olitores. *Consualia* dicta à Conso, quòd tum ferriæ publicæ ei deo, & in circo ad aram eius ab sacerdotibus fiunt ludi illi, quibus virgines Sabinæ raptæ. *Volcanalia* à Volcano, quòd ei tum ferriæ, & quòd eo die populus pro se in ignem animalia mittit. *Opeconsua* dies ab dea Opeconsua, cuius in regia sacrarium; quòd ideo actum vt eò præter virgines Vestales, & sacerdotem publicum, introcat nemo: Is cum eat, suffibulum haud habeat: scriptum id dicitur, vt à suffiendo subligaculum. *Vortunmalia* à Vortumno, cuius ferriæ Octobri mense. *Meditrinalia* dies dictus à medendo; quòd, vt Flaccus flamen Martialis dicebat, hoc die solitum vinum nouum & verus libari & degustari medicamenti causa. Quod facere solent etiam nunc multi, cum dicant; *Nouum vetus vinum bibo: nouo veteri morbo medeor.* *Fontinalia* à fonte, quòd is dies ferriæ eius. ab eo autem tum, & in fontes coronas iaciunt, & puteos coronant. *Armillustrium*, ab eo quòd in armilustrio armati sacra faciunt. Nisi locus potius dictus ab heis, sed quod de heis prius. Id ab luendo, aut lustro, id est, quòd circumibant ludentes ancilibus armati. *Saturnalia* dicta à Saturno, quòd eo die ferriæ eius. vt post diem tertium *Opalia*; Opis. *Angeronalia* ab Angerona, cui sacrificium fit in curia. *Actalia* ferriæ publicæ Laurentinæ is dies, quem quidam in scribendo *Laurentalia* appellant; ab Acca Laurentia nominatus, cui sacerdotes nostri publicè parentant sexto die, qui atra dicitur, & dicunt hunc diem Tarentini *Accas Tarentinas*. Hoc sacrificium fit in Velabro, quā in nouam viam exiit, vt aiunt quidam, ad sepulcrum Accæ: vt quod ibi prope faciunt diis manibus feruilibus sacerdotes, qui vterque locus extra urbem antiquam fuit, non longè à porta Romanula, de qua in priori libro dixi. *Dies Septimontium* nominatus, ab heis septem montibus in quæ sita vrbs est. Ferriæ non populi, modo, sed montanorum vt *Paganalia*, eorum qui sunt alicuius pagi. De statutis diebus dixi, nunc de annalibus dicam. *Compitalia*, dies adtributus laribus, vt alibi: ideo vbi viæ competunt, tum in compiteis sacrificatur, quotannis is dies concipitur. Similiter *Latina ferriæ* dies conceptiuus dictus à Latincis populeis, quibus ex Albano monte ex sacreis carnem petere fuit ius cum Romanis: à quibus Latineis Latina dictæ. *Sementina ferriæ*, dies is qui à pontificibus dictus, appellatus à semente, quòd sationis causa susceptæ. *Paganicæ*, eiusdem agriculturæ causa susceptæ, vt haberet in agreis omnis pagus: vnde paganicæ dictæ sunt. Præterea *ferriæ Conceptiuæ*, quæ non sunt annales, vt hæc quæ dicuntur sine proprio vo-

cabulo, aut cum perspicuo, ut *Nonendialis*.

4 ¶ De his diebus nunc iam, qui hominum causa constituti, videamus. Primi dies mensium nominati *Kalendæ*, ab eo quod his diebus kalentur eius mensis Nonæ à pontificibus. quintanane an septimanæ sunt futuræ, in Capitolio in curia kalabra sic dictæ, *Quinque kalo Iuno Nouella*. *Septem kalo Iuno Nonella*. *Nonæ* appellatæ, aut quod ante diem nonum *Eidus* semper, aut quod ut nonus annus *Kalendæ Ianuarie* ab nouo sole appellatæ, nouus mensis, noua luna *Noneis*. Eodem die enim in urbem ab agris ad regem conueniebat populus. Harum rerum vestigia apparent in sacris *Nonalibus* in arce; quod tunc ferias primas menses, quæ futuræ sunt eo mense, rex prædicit populo. *Eidus* ab eo quod *Tusci Itus*, vel potius quod *Sabini Eidus* dicunt. *Dies* postridie kalendas, *Nonas*, *Eidus* appellati *arris*, quod per eos dies noui incipient. *Dies Fasti*, per quos prætoribus omnia verba sine piaculo licet fari. *Comitiales* dicti, quod tum esset populus constitutus ad suffragium ferendum, nisi si quæ feriæ conceptæ essent, propter quas non liceret: ut *Compitalia*, & *Latina*. Contrarij horum vocantur *dies Nefasti*, per quos dies nefas fari prætorem: *Do, dico, addico*. Itaque non potest agi. Necessè est aliquo eorum uti verbo, cum lege quid peragitur. Quod si tum imprudens id verbum emisit, aut quem manumisit, ille nihilominus est liber, sed vitio: ut magistratus vitio creatus, nihilo secius magistratus. Prætor qui tum fatus est, si imprudens fecit, piaculari hostia facta piatur: si prudens dixit, *Quintus Mucius* abnegabat eum expiari, & ut impium non posse dicebat. *Interfici dies* sunt, per quos mane & vesperi est nefas, medio tempore inter hostiam cæsam & exta porrecta fas: à quo quod fas tum intercedit, interfici dies, aut quod tum intercisum, nefas. *Dies* qui vocatur sic, *Quando rex comitiavit fas*: dictus ab eo quod eo die rex sacrificulus dicat ad comitium, Ad quod tempus est nefas, ab eo fas. Itaque post id tempus lege actum sæpe. *Dies* qui vocatur, *Quando stercus delatum fas*: ab eo appellatus, quod eo die ex æde Vestæ stercus euertitur, & per Capitolinum cliuum in locum defertur certum. *Alliensis dies* ab *Allia* fluuio dictus. nam ibi exercitu nostro fugato, Galli obsederunt Romam. Quod ad singulorum dierum vocabula pertineat dixi. ¶ Mensium nomina sunt aperta ferè, si à *Martio*, ut antiqui instituerunt, numeres. Nam primus [id est *Martius*] à *Marte*. Secundus [id est *Aprilis*] (ut *Fuluius Flaccus* scribit, & *Iunius Gracchus*) à *Venere*, quod ea sit à *opod ven*, cuius nomen ego, antiquis littereis quod nusquam inueni, magis puto dictum, quod ver omnia aperit, *Aprilis*. Tertius, à maioribus, *Maius*. Quartus, à iunioribus, *Iunius*. Dehinc quintus

Quintilis, & sic deinceps vsque ad Decembræa numero. Ad hos qui additis prior à principe *Iano* *Ianuarius* appellatus. Posterior, ut iidem dicunt scriptores, ab diis inferis *Februarius* appellatus, quod tum his parentetur. Ego magis arbitror *Februarium* à die februario, quod tū *Februarus* populus, id est, *Iuperceis* nudeis illustratur antiquum oppidum *Palatium*, gregibus cinctum.

10 ¶ Quid ad temporum vocabula Latina attinet, hæcenus sit satis dictum. Nunc quod ad eas res attinet, quæ in tempore aliquo fieri animaduertimus, dicam. ut hæc sunt, *Legisti* *currens*, *Iudès*. De quibus duo prædicere volo, quanta sit multitudo eorum, & quæ sint obscuriora quàm alia. ¶ Cū verborum declinationum genera sint quattuor: vnum, quod tempora adsignificat, neque habet casus, ut ab *lego*, *legis*: alterum quod casus habet, neque tempora adsignificat, ut ab *lego*, *lectio*, & *lector*: tertium, quod habet utrumque, & tempora & casus, ut ab *lego*, *legens*, *lecturus*: quartum, quod neutrum habet, ut ab *lego*, *lectè*, *lectissimè*: horum verborum si primigenia sunt ad mille (ut *Cosconius* scribit) ex eorum declinationibus verborum discrimina quingenta millia esse possunt: idè quia singulis verbis primigeniis circiter quingentæ species declinationibus sunt. *Primigenia* dicuntur verba, ut *lego* *scribo*, *sto*, *sedeo*, & cetera, quæ non sunt ab aliquo verbo, sed suas habent radices. Contra, verba declinata sunt, quæ ab aliquo oriuntur, ut ab *lego*, *legis*, *legit*, *legam*, & sic iidem hinc permulta. Quare si quis primigeniorum verborum origines ostenderit, si ea mille sunt, quingentam millium simplicium verborum causas aperuit vna. In nulleis tamen, qui ab his reliqua orta ostenderit, satis dixerit de origine verborum, cum vnde nata sint principia erant pauca, quæ inde nata sunt, innumerabilia. A quibus iisdem principiis, an repositis præuerbis paucis, immanis verborum accedit numerus, quod præuerbis additis, atque commutatis aliud atque aliud fit. Ut enim cessit atque recessit, sic accessit & abcessit: item incessit & excessit, sic successit, & decessit, & concessit, & præcessit. Quod si hæc decem solum præuerbia essent, quoniam ab vno verbo declinatione quingenta discrimina fierent, his decemplexateis coniuncto præuerbis, ex vno quinque millia numero efficerent: ex mille ad quinquagesimum centum millia discrimina fieri possunt. *Democritus*, secuti & item alij, qui infinita principia dixerunt, quæ vnde sint, non dicunt, sed cuiusmodi sint, faciunt tamen magni quod quæ ex his constant in mundo, ostendunt. Quare si etymologia principia verborum postulet mille, de quibus ratio ab se non potestur, & reliqua ostendat, quod non postulat: tamen immanè verbo-

verborū expedit numerū ¶ De multitudine quoniam, quod facis esset, admonui, de obscuritate pauca dicam. Verborum quæ tempora adsignificans: ideo locus difficillimus est *trina*, quod neque heis ferè societas cum Græca lingua, neque vernacula ea, quorum repertū memoria adfuerit nostra. de quibus, vt dixi, quæ poterimus. incipiam hinc. Primum quod dicitur *Agos*, *Actio* ab agitato facta. Hinc dicimus, *Agit* restum tragædus, & *Agitantur* 10 quadrigæ. Hinc *Agitur* pecus pastum, quæ vix agi potest. Hinc *Angiportum*, quia nihil in eo potest agi. Hinc *Angulus*, quod in eo locus angustissimus, cuius loci is angulus.

6 ¶ **ACTIONVM** trium, primum agitatus mentis; quod primum ea quæ sumus acturi, cogitare debemus; deinde tum dicere; ac postremū *facere*. De heis tribus minimè putat volgus esse actionem cogitationem; tertium, in quo quid facimus, id maximum. Sed & 20 cum hoc agitamus, quid & in eam rem cogitamus, in mente agimus; & cum pronuntiamus, agimus. Itaque ab eo orator dicitur *agere cassiam*; & augures *agere augurium* dicuntur, cum in eo plura dicant quàm faciant.

¶ *Cogitare* à cogendo dictum. mens plura in vnum cogit, vnde deligere possit. Sic è lacte coacto *Casus* nominatus. sic ex hominibus *Concio* dicta: sic *Coactio*, sic *Comptium* nominatum. A cogitatione *Concilium*; vnde *Cocilium*: quod vt vestimentum apud fullonem cum cogitur, *Cociliari* dicitur. ¶ *Sic Reminisci*, cum ea quæ tenuit mens ac memoria, cogitantur, & cogitando reperuntur. Hinc etiam *Communis* 30 sci dictum, à con & mente; cum finguntur in mente quæ non sunt: & ab hoc illud quod dicitur *Reminiscor*, cum commentum pronuntiat. Ab eadem mente *Meminisse* dictum: & *Ames*, quod à mente sua discedit. Hinc etiam *Metuo*, mentem quodammodo motam amoueo. sic quod frigidus timor est, *Tremuisti*, id est, timuisti. *Tremo* dictum à similitudine vocis, quæ tunc cum valde timetur, apparet. tum etiam in corpore pili, vt arista in spica hordei *Horrent*. ¶ *Curare* à cura dictum. *Cura*, quod cor vrat. *Curiosus*, qui hæc præter modum vritur. *Recordari*, rursus in cor reuocare. *Curia* vbi senatus rempublicam curat: illa etiam *Curia* dicitur vbi cura sacrorum publicæ: ab heis *Curiones*. ¶ *Volo*, à voluntate dictum, & à volatu, quod animus ita est vt puncto temporis petuolet quod volt. ¶ *Libere* à labendo dictum quod vt lubrica mens prolabitur, vt dicebant olim. A libendo *Libido*, *Libidinosus*; sic alia, vt *Libentina*. ¶ *Metuere* à quodam motu animi, cum id quod malum calurum putat, refugit mens. Cum vehementius in mouendo, vt ab se abeat, & foras fertur, *Formido*. Cum pauet, ab eo *Pavor*. ¶ *Meminisse*, à memoria, cum id quod remansit in mète, in id rursus mouetur: 40

quæ à manando, vt *Manimoria* potest esse dicta. Itaque *Salij*, qui cantant *Mamurium Veturium*, significant veterem memoriam. *Monere* ab eadem, quod is qui monet, proinde sit ac memoria. sic *Monimenta* quæ in sepulcreis. Et ideo secundum viam, quo prætereunteis admoneant & se fuisse, & illos esse mortales. Ab eo cetera quæ scripta ac facta memoriae caussa, *Monimenta* dicta. ¶ *Marere* à marcere, quod marore corpus marcescere videatur. hinc etiã *Macri* dicti. ¶ *Letari* ab eo quod latius gaudium propter magni boni opinionem diffusum. Itaque *Terentius* ait, *Gaudia* sua si omnes homines conferant vnum in locum, tamen mea exsuperet letitia. Sic cum se habent letata.

7 ¶ **NARRO** cum alterum facio narrum: à quo *Narratio*, per quam cognoscimus rem gestam, quæ pars agendi est.

* *Desunt quedam.* *

Adiicienda & hæc, quæ aut coniuncta cum temporibus, aut ab heis eorum hoc genus videntur etyma. ¶ *Fatur* is qui primum homo significabilem ore emittit vocem. Ab eo, ante quàm ita faciant pueri, dicuntur *Infantes*, cum id faciunt, iam fari: cum hoc vocabulum à similitudine vocis pueri, ac *Fatus* fari id dictum. Ab hoc tempore quod tum pueris constituant *Parca* fando, dictum *Fatum*, & res *Fatales*. Ad hæc eadem vocem qui facile fantur, *Facundi* dicti: qui futura prædiuinando solent fari, *Fatidici* dicti. iidem *Vaticinari*, quod vesana mente faciunt. Sed de hoc postea erit vsurpandū, cum de poetis dicemus. Hinc *Fasti* dies, quibus certa verba legitima sine piaculo prætoribus licet fari. Ab hoc *Nefasti*, quibus diebus ea fari ius non est: & si fati sunt, piaculū faciunt. Hinc *Effata* dicuntur, quod augures finem auspicioꝝ cælestium extra urbem agreis sunt effati. hinc *effari* templa dicuntur ab auguribus: *adfatus*, qui in heis fines sunt. Hinc *Fana* nominata, quod pontifices in sacrando fati sunt finem. hinc *Profanum* est, quod ante fanū, id est coniunctum fano: hinc *Profanati*, quod in sacrario pollutum. Atque inde *Herculi* decuma data ab eo est, quod sacrificio quodam *Fanatur*, id est, vt fani lege sit, id dicitur. *Pollutum*, quod à porriciendo est factū. Cum enim ex mercibus libamenta porrecta sunt *Herculi* in ara, tum pollutum est: vt cum *Profanum* dicitur, id est proinde vt sit fani factum. Itaque vbi olim fano consumebatur omne quod profanum erat, vt etiam fit: quod prætor vrbanus quotannis facit, cum *Herculi* immolat publicè iuuenecam. Ab eodem verbo fari, *Fabula*, vt tragædiæ & comædiæ, dictæ. Hinc *Fassi*, & *Cofessi*, qui fati id quod ab heis quæsitū. Hinc *Professi*, hinc *Fama*, & *Famosi*. Ab eodem *Falli*, *Falsum*, & *Fallicia*: quæ propterea quod fando quæ decipit, 60

ac contra quam dixit, faciat. Itaque si quis re fallit, in hoc non proprio nomine fallacia, sed translatione. ut à pede nostro pes lecti, ac pes beta. Hinc etiam *Famiger*, *Affabile*, & sic cōposita alia item, ut declinata multa, in quo & *Fatus*, & *Fatuē*. ¶ *Loqui* ab loco dictum: quod qui primò dicitur fari & vocabula & reliqua verba dicit, ante quam suo quisque loco ea dicere potest. Hunc Chrysippus negat loqui, sed *ut loqui*: quare ut imago hominis nō sit homo: sic in corueis, cornicibus, puereis primitus incipientibus fari, verba non esse verba, quòd non loquantur. Igitur is loquitur qui suo loco quòdque verbum sciens ponit: & istū *Prolocutum* dicimus, cum animo quod habuit, extulit loquendo. Hinc etiā amplius dicuntur *Eloqui* ac *Reloqui* in faneis Sabineis è cælla dei, qui eloquuntur. hinc dictus *Loquax* qui nimium loquitur: hinc *Eloquens*, qui copiose loquitur; hinc *Colloquium*, cum conueniunt in vnū locum loquendi causa. Hinc *Adlocutum* mulieres ire aiunt, cum eunt ad aliquam locutum consulendi causa. hinc quidam *Loquelam* dixerunt, verbum quod in loquendo efferimus. *Concinne loqui* dictum à concinne, vbi inter se conueniunt partes, & inter se respondent aliud alij. ¶ *Pronuntiare* dictum & *Nuntiare*. Pro idem valet quod ante, ut in hoc Proludit. Ideo *actores pronuntiare dicuntur*, quod profceno pronuntiant poeta cogitate: quod maximè tum dicitur propriè, nouam fabulam cum agunt. *Nuntius* est enim ab eis rebus nominatus, quòd à Græco verbo *νῆς* videri potest declinatum: ab ea quidè Græca voce *Neapolis*, *νῆα πόλις*, ab antiquis nostris vocitata: à quo etiam extremū *Nouissimum* quoque dicti coeptum volgo. quod mea memoria, ut *Elius Gallus*, sic senes aliquot, nimium nouum verbum quòd esset, vitabant. Cuius origo, ut à vetere vetustius, ac veterrimum; sic à nouo declinatum *nouius*, & *nouissimum*: quod extremum. Sic ab eadem origine *Nouitas*, *Nouicius*, & *Noualis*, & *sub noueis*, dicta pars in foro aedificiorum. quod vocabulum eius peruerstū, ut noua via, quæ via iadiu vetus. Ab eo quoque potest dictum *nominare*, quòd res noua in vsum quomodo additæ erant: quibus ea non uissent nomina ponebant. Ab eo *nuncupare*, & *nuncupate res*, quòd tum in ciuitate vota noua suscipiuntur. *Nuncupare*, nominare valere, apparet in legibus, vbi *nuncupate pecunie* sunt scriptæ. Item in choro in quo est, *Aeneas* quis est qui meum nomen nuncupat? Item in Me dea, *Quis tu es mulier* quæ me in suo nuncupasti nomine? ¶ *Dico*, origenem habet Græcam, quod Græci *δίζω*. hinc Ennius, *Dico* qui hunc dicere cupit. hinc *Iudicare*, quòd tūc ius dicatur: hinc *Iudex*, quòd ius dicat accepta potestate, id est, quibusdam verbeis dicendo

finis. Sic enim *adis* sacra à magistratu pontifice præeunte dicendo dedicatur. Hinc ab indicando *Indicium*: hinc illa, *Indicit bellum*, *indixit funus*: *Produxit diem*: *Addixit iudicium*. Hinc appellatū *Dictum* in mimo, ac *Dictiosus*, hinc in manipuleis castrensibus *Dicta* ducibus. Hinc *Dictata* in ludo: hinc *Dictator* magister populi, quòd is à consule debet dici: hinc antiqua illa, *Dicis immo*, & *Dicis causa*, & *Addictus* (si dico quid scienti quod det, quod ignorauit trado) Hinc *Doceo* declinatum: vel quòd cum docemus, dicimus; vel quòd qui docentur, inducantur in id quod docentur: ab eo quod sit ducere, qui est *Dux*, aut *Ductor*, qui ita inducit, ut doceat. Ab docere *Disciplina*, & *Discere*, littereis commutatis paucis. Ab eodem principio *Documenta*, quæ exempla docendi causa dicuntur. ¶ *Disputatio*, & *Computatio*, cum præpositione, à *Putando*, quod valet purum facere. Ideo antiqui purum *Putum* appellauerunt. Ideo *Putator*, quòd arbores puras facit. Ideo *Ratio putari* dicitur, in qua summa fit pura. Sic is fermo, in quo pura disponuntur verba, ne sit confusus, atque ut diluceat, dicitur *Disputare*. ¶ Quod dicimus, *Differit partes*, item *areas*, translatione æquæ ex agreis verbo utitur. Nam ut olitor differit in areas sui cuiusque generis res, sic in oratione qui facit, *Disertus*. *Sermo*, opinor, est à serie: vnde *Serta*, & in vestimento *Sartum*, quod comprehensum. *Sermo* enim non potest in vno homine esse solo, sed vbi oratio cum altero cōiuncta. Sic *Conferere* manum dicimus cum hoste; sic *ex iure manu confertum* vocare. Hinc *Adferere manu* in libertatem, cum prehendemus. Sic autem gures dicunt, Si mihi auctor es verbi.

nam *manu adferere* dicit. Hinc etiam ipsi *Confortes*, ad quos eadem fors. hinc *Sortes*, quòd in heis iuncta tempora cum hominibus ac rebus. Ab heis *Sortilogi*. Ad hoc pecunia quæ in fenore, *Sors* est, impendium quod inter se iungat. ¶ *Legere* dictum quòd legantur ab oculis litteræ. Ideo etiam *Legati*, quòd ut publicè mittantur, leguntur. Item à legendo *Leguli*, qui oleam aut vvas legunt. Hinc *Legumina* in frugibus variis: *Leges* etiam, quæ lecta, & ad populum lata, quas obseruet. Hinc *Legitima*, & *Collega*, qui vnà lecti, & qui in eorū locum suppositi, *Sublecti*, addicti, *Adlecti*, & *Collecta*, quæ ex pluribus locis in vnum lecta. Ab legendo *Ligna* quoque, quòd ea caduca legabantur in agro, quibus in focum uterentur. Iridè ab legendo *Legio*, & *Dilectus*, & *Dilectus*. ¶ *Murmuratur*, dictū à similitudine sonitus. Qui murmurat, ita leuiter loquitur, quòd magis id sono facere, quam ut intelligatur, videatur. Hinc etiā poetæ *murmuratiā litora*. Similiter *Fremere*, *Gemere*, *Clanare*, *Crepere*, ab vocis

similitudine & sonitus dicta. Hinc illa, arma
Sonant, *Fremor* oritur: nil me *increpitando*
 commoues. Vicinâque horum, *Quiritare, Tubi-*
lare. *Quiritare* dicitur is qui *Quiritium* fidem
 clamans implorat. *Quirites* à *Curenſibus*, &
 ab iis qui cum *Tatio* rege in ſocietate vene-
 runt, & donati ciuitate. Vt *Quiritare*, vrbano-
 norū, ſic *Tubilare*, ruſſicorū. Itaque hos imita-
 tus *Aprilius* ait in *Bacche*, Quis me iubilat?
 Vicinus tuus antiquus. Sic *Triumphare* appella-
 tum, quòd cum imperatore milites redeuntes
 clamitat per vrbe in *Capitolium* eunti, *Io triū-*
phæ, *io*. Idque à *Spīa* Græco *Liberi* patris
 cognomento poteſt dictū eſſe. ¶ *Spondeo* eſt
 dicere. *Spondeo*, à *ſponte*. nā id valet, & à volū-
 tate. Ideo *Lucilius* ſcribit de *Cretea*, Cūm ad
 ſe cubitū venerit ſua voluntate, ſponte ipſam
 ſuaute adductā, vt *tunicā* & cetera reuerſerit.
 Eandē voluntatem *Terentius* ſignificat, cum
 ait, *Sarius* eſſe ſua ſponte rectē facere, quā
 alieno metu. Ab eadem ſponte, à qua dictum
 ſpondere, declinatū ſpondet, & *Reſponder*, *De-*
ſponſor, & *ſponſa*, item ſic alia. *Spondet* enim, qui
 dicit ſua ſponte, ſpondeo. ſpondet etiam *ſpon-*
ſor, qui idem vt faciat obligatur. hinc *Sponſus*,
Conſponſus. hoc *Næuius* ſignificat cum ait,
Conſponſi. *Spondebatur* pecunia, aut filia nu-
 ptiarum cauſa: appellabatur & pecunia, &
 quæ deſponſa erat, *Sponſa*. quæ pecunia in-
 ter ſe contra ſponſum rogata erat, dicta *Spon-*
ſio, cui deſponſa quòd erat, *Sponſus*. quo die
 ſponſum erat, *Sponſalis*. qui ſponſoderat fi-
 liam, *Deſponſiſſe* dicebatur: quòd de ſponte e-
 ius, id eſt voluntate, exierat. Non enim ſi vo-
 lebat, dabat, quòd ſponſu erat alligatur. Nam
 in comædiis vides dici, *Sponden* tuam gna-
 tam filio vxorem meo: quòd tum & præto-
 rium ius ad legem, & cenſorium iudicium ad
 æquum æſtimabatur. Sic *Deſponſiſſe* animum
 quoque dicitur, vt deſponſiſſe filiam; quòd
 ſuæ ſpontis ſtatuerat finem. à qua, *Sponde dice-*
re, cum ſpondere quoque dixerūt, cum à ſpō-
 te reſponderetur, id eſt, ad voluntatē rogātis.
 Itaque qui ad id, quòd rogatur, non dicit, non
 reſpondet: vt non reſpondet ille ſtatim, qui
 dixit ſpondeo, ſi iocandi cauſa dixit: neque
 agi poteſt cum eo ex ſponſu. Ita quiſquis di-
 cit in tragædia, *Meminiſtinet* deſpondere
 mihi gnatam tuā: quòd ſine ſponte ſua dixit,
 cum eo agi non poteſt ex ſponſu. Etiam *ſpes*
 à ſponte poteſt eſſe declinata, quòd tum ſpe-
 rat, tum quòd volt, ſic fieri putat. nam quòd
 non volt, ſi putat; meruit, non ſperat. Itaque
 hic quoque qui dicit in *Aſtraba* *Plauti*, *Se-*
quere, adſequere *Polyba*, diſce: meā ſpem cu-
 pio co nſequi. Sequor *Hercule* qui dē, namli-
 benter mea ſperata conſequor. Et quòd ſine
 ſponte dicunt: verē neque ille ſperat qui dicit
 adoleſcens, neque illa ſperata eſt. *Sponſor*. &
 præſ, & vas; neque idē, neque res à quibus ij,

ſed diſſimiles. Itaque *Præſ*, qui à magiſtratu
 interrogatus in publicum vt præſtet: à quo &
 cum reſpondet, dicitur *Præſ*. *Vas* appellatus,
 qui pro altero vadimonium promittebat. Con-
 ſuetudo erat, cum reus parum eſſet idoneus,
 inceptis rebus, vt pro ſe alterum daret: à quo
 cauerti poſtea lege ceptū eſt, ab heis, qui præ-
 dia venderent, *vades ne darent*. ab eo ſcri-
 bi ceptum in lege mancipiorum: *vadem ne*
 poſceret, nec dabitur. ¶ *Canere*, & *canit*, & *Suc-*
cinit, & *Cantus*, & *Cantio*, ex *canens*, permuta-
 to *N*: ab eo quòd ſemel canit; ſi ſapius, can-
 tat. hinc *Cantitas*, item alia. nec ſine canendo
ſibicines dicti. Omnium enim horum quid à
 canere. etiam *Buccinator* à *vcis* ſimilitudine
 & cantu dictus. ¶ *Oro* ab *ore*, & *Perorat*, &
Exorat, & *Oratio*, & *Orator*, & *Oſculum* dictum.
 Inde *Omen*, & *Ornamentum*. alterum quòd ex
 ore primum elatum eſt, *Oſmen* dictum; alter-
 20 rum cum præpoſitione dicitur nunc ornamē-
 tum, olim oſnamenta: vt ſcenici plerique di-
 cunt. Hinc *Oſcimes* dicuntur apud augures,
 quòd ore faciunt auſpiciū.

8 ¶ **TERTIVM** gradum agendi dicunt, vbi
 quid faciunt: in eo propter ſimilitudinem a-
 gendi, & faciendi, & gerendi. quidam error heis
 qui putant eſſe vnum. Poteſt enim aliquid fa-
 cere, & non agere: vt *poeta facit fabulam*, & nō
 agit: contra *actor agit*, & non facit. & ſic à *po-*
 30 *eta fabula fit*, & non agitur; ab *actore agitur*, &
 non fit. Contra *imperator qui dicitur res gerere*:
 in eo neque agit, neque facit, ſed gerit, id eſt
 ſuſtinet. traſlatum ab heis qui honera gerūt,
 quòd ſuſtinent. Proprio nomine dicitur *Face-*
 re à facie; quòd rei, quam facit, imponit fa-
 ciem. vt *ſictor* cum dicit *Fingo*, figuram im-
 ponit: cum dicit *Informo*, formam: ſic cum di-
 cit *Facio*, faciem imponit: à qua facie diſcer-
 nitur, vt dici poſſit aliud eſſe veſtimentum,
 aliud vas. Sic enim quæ ſiunt apud fabros, fi-
 ctiores, item apud alios alia. Qui quid admi-
 niſtrat, cuius opus non exſtat, quòd ſub ſen-
 ſum veniat; ab agitato, vt dixi, magis agere,
 quā facere putatur. ſed quòd heis magis
 promiſcūe quā diligenter conſuetudo eſt
 uſa, traſlatiuis vtimur verbeis. Nam & qui-
 dem *Facere verba* dicimus, & qui aliquid a-
 git, non eſſe inſufficientem. ¶ *Qui adlucet*, dicitur
Lucere, ab *luere*: & luce diſſoluuntur te-
 nebræ. ab luce *Noctiluca*. *Lucere* item à luce,
 50 quòd propter lucem cultus inſtitutus. *Ad-*
quirere eſt ab *ad* & *quætere*: ipſum *Quære-*
re, ab eo quòd, quæ res vt recuperaretur, da-
 tur opera: à quærendo *Queſtio*: ab heis *Con-*
queſtor. ¶ *Video*, à viſu: quinq; enim ſenſuum
 maximus eſt in oculis. Nā cum ſenſus vul-
 ſus, quòd ab eſt mille paſſus, ſentire poſſit; ocu-
 lorū ſenſus viſuſq; ad ſtellas peruenit. Hinc
Viſenda, *Vigilant*, *Peruigilium*, & *Imudent*. & *A-*
 60 *ctiacū* illud, *Obluio* lauer, quòd incidit inui-

dum. à quo etiam *Violunt* virginem, pro vitiauit dicebant. Equè eadem modestia potius cum muliere fuisse, quam Cōcubuisse, dicebant *Cerno*, idem valet. Itaque pro video, vt ait Ennius, Lumē, iubarve in cælo cerno? C. Annius, Sensumq; inesse & motū in membris cerno. Dictū *Cerno*, à creoid est à creando: ab eo quod, cū quid creatū est, tunc denique videtur. Hinc *finis capillorum d. scripti*, quod finis videtur discrimen. & in testamento, id est, facito videant te esse heredem. Itaq; in cessione adhibere iubent testes. Ab eodem est quod ait Medea, Ter sub armis malim vitam cernere, quā semel modo parere. Quod vt decernunt de vita eo tempore multorum, videatur vitæ finis *Speclare* dictum ab *Specio* antiquo: quo etiam Ennius vsus, Vos epulo postquam spexit. Et quod in auspiciis distributum est: qui habeant *Speclionem*, qui nō habeant; & quod in auguriis augures dicunt, *auem specere*. Consuetudo autem communis, quæ cum præuerbiis coniuncta sunt, etiam nunc seruat: vt *Aspicio*, *Conspicio*, *Respicio*, *Suspicio*, *Despicio*: sic alia. In quo etiam *Especto*, quod spectare volo. Hinc *Specula*: hinc *Speculum*: quod in eo specimus imaginem. *Specula*, de qua prospicimus. *Speculator*, quem mittimus ante, vt respiciat quæ volumus. Hinc, quo oculos inungimus, quibus specimus, *Specillum*. ¶ Ab auribus videntur dicta *Audio*, & *Ausculto*. *audio*, ab aueo, quod auribus aueamus discere semper, quod Ennius videtur etymon ostendere velle in Alexandro, cum ait, Iamdudum ab Iudeis animus atque aures auent, auidè expectantes nuntium. Propter hanc aurium aueritatem theatra replentur. Ab audiendo etiam *Auscultare* declinamus, quod hi auscultare dicuntur qui auditeis parent. à quo dictum poete, audio, aut ausculto. ¶ Litteræ commutatione dicitur *Odor*, olor. hinc *Olet*, & *Odorari*, & *odoratur*, & *Odora res*. ¶ Sic ab ore, *edo*, sorbeo, bibo, *poto*. *Edo* à Græco *ἔδω*. Hinc *Esculetum*, & *Esca*, *Educia*: & quod Græcè *ἔσθηται*, Latine *Gusto*. *Sorbere*, item *Bibere*, à vocis sono: vt *Feruere* aquam ab eius rei simili sonitu. Ab eadem lingua *πότος*, vnde *Potio*, vnde *Poculū*: *Potatio*, *Repotatio*: item *Potens*, quod sit Græcum antiquum non vt nunc *πότης* dictum. ¶ A manu *Manupretium*: *Mancipium*, quod manu capitur. Cū iungit plures manus, *Manipulus*. vnde *Manipularis miles*, vnde *Manica*, *Manubrium*, quod manu teneatur. *Mantelium* quasi manuterium, vbi manus tertuntur.

¶ Nunc primū ponam de censoriis tabuleis. Vbi noctu in templum censura aspiciatur, atque de cælo nuntium erit: præconi sic imperato, vt viros vocet, *Quid bonum, fortunatum, salūque salutarēque fiet populo Romano*

Quiritium, reique publicæ populi Romani *Quiritium*, mihique, collegæque meo, fidei, magistratūque nostro. Omnes *Quirites*, pedites, armatos, priuatisque, curatores omnium tribunum, siquis pro se siue altero dari rationem volet, voca inlicium huc ad me. Præco in templo primū vocat, postea de mæreis item vocat. Vbi lucet, censor, scribæ, magistratus murrha, vnguentis vnguntur. Vbi prætores, tribunique plebei, quique in consilium vocati sunt, venerunt: censores inter se sortiuntur, vter lustrum faciat, vbi templum factum est. Post autem conuentionem habet qui lustrum conditurus est. In commentariis consularibus scriptum sic inueni, Qui exercitum imperatoris erit, accenso dicit hoc, *Calpurni voca inlicium omnes Quirites huc ad me*. Accensus dicit sic, *Omnes Quirites inlicium visite huc ad indices*. C. Calpurnius dicit, *Voca ad conuentionem omnes Quirites huc ad me*. Accensus dicit sic, *Omnes Quirites ite ad conuentionem huc ad indices*. Deinde consul loquitur ad exercitum, *Impero qua conuenit ad comitia centuriata*. Quare hic accenso, illic præconi dicit, *hec est causa*. in aliquot rebus idem vt præco, accensus acciebat. à quo Accensus quoque dictus. Accensum solitum ciere Beotia ostendit: quam comædiam alij esse dicunt: hoc versu, Vbi primū accensus clamarit meridiem. Hoc idem Cosconius in actionibus scribit, prætorem accensum solitū esse iubere, vbi ei videbatur horam esse tertiam, *inclamare horam esse tertiam, itemque meridiem, & horam nonam*. Circum aras mitti solitum, quom inliceret populum in eum locum vnde vocare posset ad conuentionem vocantis, non solum ad consulis & censoris, sed etiam quæstoris, vt commentarium indicat, vetus inquisitionis M. Sergii Mani filij quæstoris, qui capitis accusauit Trogum: in qua sic est, *Auspicio orando sede in templo aspicij, dum aut ad prætorem aut ad consulem mittas auspiciū petiitū conueniatum*. prætores vocet ad te, & eum de mæreis vocet: præconi id imperare oportet. cornicinem ad priuati ianuam, & in arcem mittas, vbi canat collegas T. Trogi, & comitia edicantē rostreis, argentarij tabernas ocludant: patres censeant, exquiras & adesse iubeas. magistratus censeat ex ara consules, prætores, tribunosque plebei collegasque suos, & in templo iubeas adesse homines, ac, cum mittas concionem aduocet. In eodem commentario anquisitionis ad extremum scriptum caput edicti hoc est. *Item quod adtingat, qui de censoribus classicum ad comitia centuriata redemptum habent, vt curent eo die, quo die comitia erunt, in arce classicum canatum circumque mæros, & ante priuati huiusce T. Quiritij Trogi scelerosi hominis hosticum canat, & vt in campo cum prima luci adsit. Et inter id cum circum mæros mittitur, & cum concio aduocatur, interesse tempus, apparet ex his quæ*

interca

interea fieri inlicium scriptum est. Sed ad comitia tum vocatur populus: ideo quòd alia de causa hic magistratus non potest exercitum vrbatum conuocare: censor, consul, dictator, interrex potest. quòd censor exercitu centuriato constituit quinquennalem cum lustraret, & in vrbem ad vexillum ducere debet. dictator & còsul in singulos annos: quòd hic exercitui imperare potest quòd eat, id quòd propter centuriata comitia imperare solent. Quare non est dubium. cum hoc inlicium sit, cum circum muros iur, vt populus inliciat ad magistratus conspectum, quòd consul vocare potest in eum locum, vnde vox ad conuentionem vocantis exaudiri possit. Quare vna origine *Inlicio* & *Inlicius*, quòd in choro Proserpinæ est: & *Fellexit* quòd in Hermiona est, cum ait Pacuuius, Regni alieni cupiditas pellexit. Sic *Elicij* Iouis ara in Auentino, ab eliciendo. Hoc nunc aliter fit atque olim, quòd augur consuli adest tum cum exercitus imperatur, ac præit quid eum oporteat dicere. Consul auguri imperare solet vt inlicium vocet, non accenso, aut præconi. Id inceptum credo, cum abesset accensus, & nihil intererat cui imperaret; & *dica causa* fiebant quædam, neque item fa-

cta, neque item dicta semper. Hoc ipsum Inlicium scriptum inueni in M. Iunij comenariis: quòd tamen ibidem est quòd illicite illexit, Quæ cum E, & C, cum G, magnam habent communitatem.

10 ¶ Sed quoniam in hoc de pauca rebus verba feci multa: de pluribus rebus verba faciã pauca, & potissimũ, quæ in Græca lingua putat Latina. vt Scalpere, *σκαλεῦεν*: Sternerere, *σπορνῦεν*: Lingere, *λεῖχεσθαι*: Ferre, *θέρειν*: Prouidere *προΐδαι*: Errare, *εῖρεν* quæ omnia Græca sunt. Itẽ ab *γίγνομαι*, Gigno, & ab eo quòd dicit *σπαραγγίζεν*, Stragulare: Tingere, *τιγγάνειν*. Præterea ab eo quòd nos Malaxare, illi *μαλακίζεν*, Potare, *ποτίζειν*, Domare, *δρμῆν*, Mulgere ab *ἀμύλλειν*, vt Runcinare à runcina, cuius origo Græca *ῥύγχος*.

11 ¶ Quod ad originem verborum huius libri pertinet, quoniam satis multas arbitror positas huius generis, desistam. Et quoniam de hisce rebus treis libros ad te mittere institui; de oratione soluta duos, de poetica vnum; & ex soluta oratione ad te misi duos, priorem de loccis, & quæ in loccis sunt, hunc de temporibus, & quæ cum heis sunt coniuncta: deinceps in proximo de poeticeis verborum originibus scribere institui.

EPITOME LIBRI SEXTI.

In qua de vocabulis locorum, Temporum & que in loco aut tempore eorumque origine ex Poetis.
 ¶ Prefatio 1. De locis 2. De his qui in loco. 3. De Temporibus. 4. De his que tempus adsignificant, seu de verbis aduerbis, & verbalibus. 5. Prisca quadam vocabula ex Poetis 6. Conclusio. 7.

M. TERENTII VARRONIS DE LINGVA LATINA LIBER SEXTVS

AD M. TVLLIVM CICERONEM.

TEMPORVM vocabula, & eorum quæ coniuncta sunt, aut in agendo fiunt, aut cum tempore aliquo enuntiantur, priore libro dixi. In hoc dicam de poeticeis vocabulis, & eorum originibus. In quæis multa difficilia. nam verbum, quòd còditum est, & quibus littereis oportet scribi, 50 aperiã. Inde si post aliqua dempta sit, obscurior fit voluntas, in posteriores non reprehendenda. Igitur in illeis qui in scrutando verbo litteras adiiciunt aut demunt, facilius quid sub ea voce subsit, videre possunt. Etenim facilius obscuram operam Myrmecidis ex ebore oculi videant, si extrinsecus admo- ueant nigras fetas, cum hæc adminicula ad- das ad eruendam voluntatem impositoris: tamen latent multa. Quòd si poetice in car-

minibus seruaret multa prisca, quæ essent; sic etiã cur essent, posuisset; secũdius poemata ferrẽt fructũ. Sed vt in soluta oratione, sic in poemateis verba omnia quæ habet *εἴρημα*, pos- sunt dici nec multa. ab eo quòd nõ erũt in lu- cubratione litteræ profecuta; licet multũ le- gerẽt C. Aelij hominis in primo in littereis Latineis exercitati interpretationẽ carminũ saliorum: videbis & exili littera expeditã: & præterita obscura multa. Nec mirũ, cum nõ modò Epimenides post annos quinquaginta expeditus à multeis nõ cognoscatur, sed etiã Teucer Iunij post annos duodecim ab suis qui sit ignoratur. At hoc quid ad verborum poeticoꝝ ætatem? quorũ si Pompilij regnũ fons in carminibus salioꝝ, neq; ea à superio- ribus accepta; tamen habet septingentos an- nos. Quare, cur scriptoris industriam repre- hendas, qui herois tritauum atatumque non